

بررسی وضعیت انتشار داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی برای کودکان و نوجوانان از سال ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۹

مریم مقدم (نویسنده مسئول)

کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن
ma_moghadam2000@yahoo.com

زهرا اباذری

دانشیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
z_abazari@iau-tnb.ac.ir

هاجر زارعی

عضو هیئت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن
hajar_zarei@toniau.ac.ir
تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱/۲۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۰/۰۲

چکیده

هدف: هدف اصلی این پژوهش تعیین وضعیت انتشار داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی برای کودکان و نوجوانان از سال ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۹ در ایران به منظور شناسایی کاستی‌های موجود در این زمینه است.

روش: پژوهش حاضر توصیفی است و به روش کتابخانه‌ای انجام گرفته است. در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از سیاهه و آرسی استفاده شده است. نمونه آماری شامل ۶۳ داستان مثنوی و ۱۷۱ داستان شاهنامه است که با استفاده از نمونه‌گیری از بین ۵۹۴ عنوان کتاب انتخاب شده است.

یافته‌ها: بررسی سال انتشار آثار بازنویسی شده نشان داد که با گذر سال‌ها بر تعداد داستان‌های بازنویسی افزوده شده است. بیشترین شمارگان داستان‌های شاهنامه و مثنوی بین ۳۰۰۰ تا ۵۰۰۰ بوده است. ۸۴/۲ درصد کتاب‌ها در تهران و ۱۵/۸ درصد در شهرستان‌ها و ۸۴ درصد کتاب‌ها تنها یک‌بار چاپ شده‌اند. ۶۵/۴ درصد کل کتاب‌ها دارای تصاویر رنگی هستند. ۴۳/۸ درصد از کتاب‌ها تا ۲۰ صفحه و ۸/۶ درصد از کتاب‌ها نیز بیش از ۱۵۰ صفحه دارند. تنها ۱۸ کتاب شاهنامه و ۶ کتاب مثنوی دارای ویراستار هستند. برای گروه سنی «الف» هیچ کتابی از شاهنامه به چاپ نرسیده است و تنها ۱ کتاب از مثنوی برای این گروه سنی چاپ شده است. ۱۴۵ داستان شاهنامه و ۴۴ داستان مثنوی به شیوه بازنویسی ساده و ۲۶ داستان شاهنامه و ۱۹ داستان مثنوی به شیوه خلاق نوشته شده است. بیشتر داستان‌های بازنویسی شده شاهنامه از بخش پهلوانی و بیشتر داستان‌های بازنویسی شده مثنوی از دفتر اول و سوم گرفته شده است.

اصالت/ارزش: از آن جایی که در سال‌های اخیر بازنویسی از متون کهن برای کودکان و نوجوانان از نظر کمی رشد قابل ملاحظه‌ای داشته است؛ لازم است تا ارزیابی‌های دقیق‌تری بر این نوع متون صورت گیرد. به نظر می‌رسد در این زمینه پژوهش‌های چشمگیری صورت نگرفته است. پژوهش حاضر بر آن است تا با بررسی وضعیت انتشار این نوع آثار، کاستی‌ها را شناسایی نماید و پیشنهادهایی به مسئولان و نویسندگان ادبیات کودک ارائه دهد.

کلیدواژه‌ها: بازنویسی، متون کهن، ادبیات کودکان و نوجوانان، شاهنامه فردوسی، مثنوی مولوی، کودکان و

نوجوانان.

مقدمه

بازنویسی، بازگویی و بازنویشتن اثری است با حفظ ویژگی‌های اثر، بدون اندک دخل و تصرف در آن. بازنویسی فقط زبان را ساده‌تر کرده و آن را متناسب‌تر توان خواننده می‌نماید (هاشمی‌نسب، ۱۳۷۱). گروهی معتقدند هر نوع برداشتی از متن که حاوی سه نوع تغییر (جابه‌جایی، شباهت‌سازی و تفسیرسازی) باشد در مجموعه بازنویسی قرار می‌گیرد (کارتمل^۱، ۱۹۹۹). بازنویسی، برگردان متون کهن (شعر یا نثر) به نثر امروزی و زدودن کهنگی متن از چهره آن است، بی‌آنکه مفهوم و محتوا دگرگون شود (کوچکی، ۱۳۸۹). در بازنویسی احساس و عقیده جدیدی تولید نمی‌شود؛ بلکه کنش بازنویسی بیشتر در خلق عمل‌ها و عکس‌العمل‌های موجود در متن بازنویسته است (هریس^۲، ۲۰۰۶). سندرز^۳ (۲۰۰۶) معتقد است بازنویسی انواع نامحدودی دارد. از نظر وی توصیف متن بازگرفته، دگرنگری متن، استفاده از مواد متن، ادامه دادن متن سابق، تقلید محتوایی و ادبی، دزدی شاعرانه، بازبینی و... جزو بازنویسی شمرده می‌شود.

بازنویسی همان حرف دیروز را که به کار امروز هم می‌آید، دوباره با زبان و ساختاری نو می‌گوید (پایور، ۱۳۸۸). به عبارت دیگر، می‌توان گفت بازنویسی روشی است که از دوران کهن تا کنون مورد استفاده نویسندگان و شاعران قرار گرفته است و بزرگان ادب فارسی با این روش آشنا بوده‌اند. کهن‌ترین سند متقن در این مورد شاهنامه فردوسی، مثنوی معنوی و ابیات حافظ و دیگر آثار گوناگون ادب فارسی است (پایور، ۱۳۸۰). بازنویسی ممکن است به دو شیوه ساده و یا خلاق صورت گیرد.

بازنویسی ساده: بازنویسی ساده معمول‌ترین نوع بازنویسی است و اغلب با هدف آشنایی مخاطب با میراث ادبی نوشته می‌شود که در آن معمولاً متون کهن، ساده و امروزی می‌شود. گاه نویسندگان به حذف برخی بخش‌های متن قدیم دست می‌زنند و گاه به آن شاخ و برگ می‌دهند (جمالی، ۱۳۹۰).

بازنویسی خلاق: در این نوع بازنویسی، هر چند قوه خلاقانه نویسندگان به اثر رنگ و جلایی دیگر داده است، اما باز ساختار و معنی و مفهوم اثر دچار دگرگونی نشده است (توزنده‌جانی، ۱۳۸۷).

1. Cartmell

2. Harris

3. Sanders

بازنویسی بهترین شیوه برای آشنایی کودکان و نوجوانان با متونی است که درک و فهم آن به طور مستقیم برای آنان دشوار است. گرایش به گردآوری و بازنویسی فرهنگ کهن نشانه‌ای روشن از پدیداری مفهوم ملیت است. هر چه گرایش به بازخوانی و بازنویسی ادبیات کهن بیشتر باشد، هویت ملی از جایگاه برجسته‌تری برخوردار می‌شود. در گستره ادبیات کودکان نیز نقش گردآوری و بازنویسی فرهنگ عامیانه و ادبیات کهن از این‌کنش و واکنش جدا نیست. کودکان و نوجوانان با خواندن و درگیر شدن با این متون نه تنها از جنبه فرهنگی غنی‌تر می‌شوند؛ بلکه احساسات ملی در آنها شکل می‌گیرد (محمدی و قایینی، ۱۳۸۶). از بین آثار کهن فارسی، مثنوی معنوی مولانا به دلیل ویژگی‌های خاصی چون تمثیلی بودن، ساختار حکایت در حکایت، گنجانده شدن پیام‌های متعدد و متنوع در یک قصه و شاهنامه فردوسی به دلیل دارا بودن داستان‌های جذاب و پرکشش از قابلیت بالایی برخوردارند تا مبنایی برای نویسندگان آثار کودک باشند.^۱ با توجه به اهمیت بازنویسی برای کودکان، ضرورت ارزیابی و بررسی دقیق‌تر این متون نیز روشن می‌گردد. امید است نتایج حاصل از این پژوهش گامی در جهت پاسخگویی به این نیاز بردارد.

پرسش‌های اساسی

پژوهش حاضر بر آن است تا به پرسش‌های اساسی زیر پاسخ دهد:

۱. وضعیت داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی از سال ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۹ از نظر سال نشر، تعداد عنوان‌ها، شمارگان، محل نشر، نوع تصویر، نوبت چاپ، ویراستار، قطع، تعداد صفحات و گروه سنی چگونه است؟
۲. وضعیت داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی از نظر نوع بازنویسی (ساده و یا خلاق) در سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۹ چگونه است؟

۱. برای کسب اطلاعات بیشتر در زمینه مثنوی معنوی و شاهنامه فردوسی به منابع زیر مراجعه شود:
الف. دین لویس، فرانکلین (۱۳۸۴). *مولانا دیروز تا امروز شرق تا غرب: دریاره زندگی، معارف و شعر جلال الدین محمد بلخی*. ترجمه حسن لاهوتی. تهران: نامک.
ب. هانزن، کورت هاینریش (۱۳۷۴). *شاهنامه فردوسی ساختار و قالب*. ترجمه کیکاووس جهانمندی. تهران: فرزانه روز.

۳. وضعیت داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی از نظر تعلق به بخش‌های مختلف شاهنامه یا مثنوی در سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۹ چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی است و به روش کتابخانه‌ای انجام گرفته است. در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از سیاهه^۱ واریسی^۱ استفاده شده است. از آن جایی که سیاهه استاندارد در این زمینه وجود نداشت، پژوهشگران با استفاده از معیارهای انتخاب کتاب کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و معیارهای بازنویسی شورای کتاب کودک و همچنین کتاب‌های موجود در زمینه ادبیات کودکان و نوجوانان به تنظیم سیاهه خودساخته پرداختند. اطلاعات کتاب‌شناختی شامل پدیدآورنده، عنوان، تصویرگر، وضعیت تصویر (رنگی، سیاه و سفید، تک رنگ و دورنگ)، ویراستار، محل نشر، ناشر، سال نشر، نوبت چاپ، شمارگان، تعداد صفحات، قطع و گروه سنی است. با توجه به اینکه برخی ناشران از اندازه‌های استاندارد که در مورد قطع کتاب‌ها وجود دارد پیروی نکرده‌اند، بنابراین پژوهشگران در بررسی قطع کتاب‌ها، قطع‌های خشتی بزرگ، خشتی کوچک، رحلی بزرگ، رحلی کوچک و رقعی بزرگ را نیز مورد توجه قرار دادند. لازم به توضیح است، با این توجیه که قیمت‌ها در نوسان هستند و هر سال قیمت کتاب‌ها در حال افزایش است و نتایجی که از تحلیل قیمت‌ها به دست خواهد آمد پایدار نیست، وضعیت قیمت در این پژوهش مورد تحلیل قرار نگرفته است. پس از جمع‌آوری و کدگذاری سیاهه‌ها، داده‌ها وارد نرم‌افزار آماری SPSS 15 شد و با استفاده از فنون و روش‌های آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جامعه آماری شامل ۴۳۴ داستان بازنویسی شده از شاهنامه و ۱۶۰ داستان بازنویسی شده از مثنوی است که در محدوده زمانی ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۹ در کتابخانه ملی، کتابخانه مرجع کانون، کتابخانه حسینیّه ارشاد و خانه کتاب ایران ثبت شده است و مناسب گروه سنی کودکان و نوجوانان می‌باشد. با تلفیقی از دو روش نمونه‌گیری طبقه‌ای^۲ و تصادفی نظام‌مند^۳، حجم نمونه به میزان ۲۳۴ عنوان انتخاب شد که از این تعداد ۶۳ عنوان بازنویسی مثنوی و ۱۷۱ عنوان بازنویسی شاهنامه است.

1. Check list

2. Stratified Sampling

3. Systematic Sampling

یافته‌ها

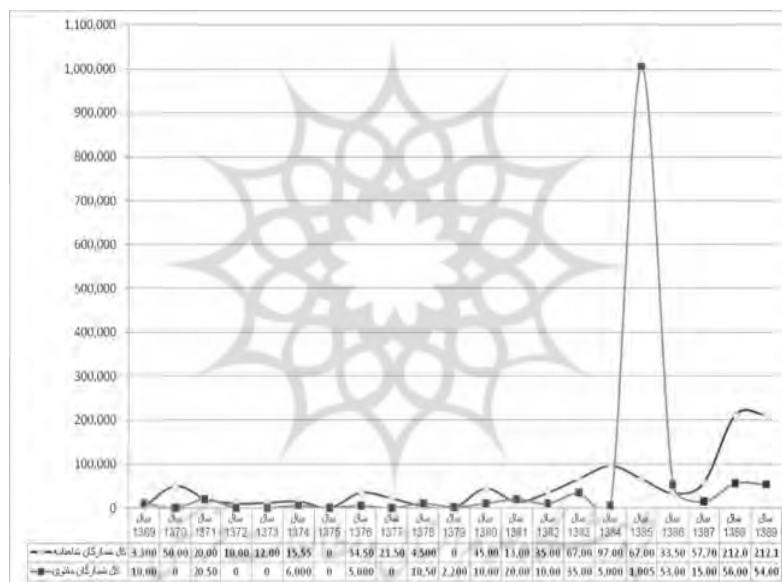
سؤال اول پژوهش بر آن است تا وضعیت داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی را از سال ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۹ از نظر سال انتشار، تعداد عنوان‌ها، شمارگان، محل نشر، نوع تصویر، نوبت چاپ، ویراستار، قطع، تعداد صفحات و گروه سنی مورد بررسی قرار دهد. جدول ۱ تعداد کل بازنویسی‌هایی را که در این محدوده زمانی از شاهنامه و مثنوی در هر سال به چاپ رسیده است نشان می‌دهد.

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد فراوانی سال انتشار آثار بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی

سال نشر	اثر بازنویسی شده از شاهنامه		اثر بازنویسی شده از مثنوی	
	تعداد عنوان‌ها	درصد فراوانی	تعداد عنوان‌ها	درصد فراوانی
سال ۱۳۶۹	۲	۰/۵	۱	۰/۶
سال ۱۳۷۰	۲	۰/۵	۰	۰
سال ۱۳۷۱	۴	۰/۹	۱	۰/۶
سال ۱۳۷۲	۳	۰/۷	۰	۰
سال ۱۳۷۳	۸	۱/۸	۲	۱/۳
سال ۱۳۷۴	۴	۰/۹	۰	۰
سال ۱۳۷۵	۲	۰/۵	۳	۱/۹
سال ۱۳۷۶	۱۴	۳/۲	۱	۰/۶
سال ۱۳۷۷	۴	۰/۹	۰	۰
سال ۱۳۷۸	۵	۱/۲	۲	۱/۳
سال ۱۳۷۹	۲	۰/۵	۴	۲/۵
سال ۱۳۸۰	۹	۲/۱	۸	۵/۰
سال ۱۳۸۱	۱۱	۲/۵	۶	۳/۸
سال ۱۳۸۲	۱۰	۲/۳	۲۲	۱۳/۸
سال ۱۳۸۳	۱۷	۳/۹	۱	۰/۶
سال ۱۳۸۴	۳۴	۷/۸	۶	۳/۸
سال ۱۳۸۵	۴۸	۱۱/۱	۹	۵/۶
سال ۱۳۸۶	۴۴	۱۰/۱	۱۰	۶/۳
سال ۱۳۸۷	۳۶	۸/۳	۱۸	۱۱/۳
سال ۱۳۸۸	۵۸	۱۳/۴	۶۲	۳۸/۸
سال ۱۳۸۹	۱۱۷	۲۷/۰	۴	۲/۵
کل سال‌ها	۴۳۴	۱۰۰/۰	۱۶۰	۱۰۰/۰

داده‌های جدول ۱ در مورد سال انتشار آثار بازنویسی نشان می‌دهد، اکثریت نسبی کتاب‌های شاهنامه و مثنوی به ترتیب ۲۷ درصد در سال ۱۳۸۹ و ۳۸/۸ درصد در سال ۱۳۸۸ منتشر شده‌اند. همان گونه که مشاهده می‌شود با گذشت سال‌ها بر انتشار و بازنویسی کتاب‌های داستان شاهنامه و مثنوی افزوده شده است؛ در حالی که در سال‌های ۱۳۷۰، ۱۳۷۲، ۱۳۷۴ و ۱۳۷۷ هیچ کتاب بازنویسی از مثنوی به چاپ نرسیده است.

بخش دیگری از سؤال اول پژوهش به بررسی وضعیت شمارگان کتاب‌های مورد بررسی اختصاص دارد. نمودار ۱ روند شمارگان این کتاب‌ها را به خوبی نشان می‌دهد.

نمودار ۱. روند شمارگان کتاب‌های داستان بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی در سال‌های مختلف بررسی شمارگان کتاب‌های چاپ شده در هر سال نشان می‌دهد که با افزایش تعداد داستان‌های بازنویسی شده، کل شمارگان نیز افزایش پیدا می‌کند.

شمارگان کتاب‌ها در طول سال‌های مورد بررسی با نوسان‌هایی همراه بوده است، اما در سال ۱۳۸۵ کتاب «داستان‌هایی از مثنوی» تألیف پرهام تصدیقی از مؤسسه نشر شهر در ۱۶ صفحه، با شمارگان یک میلیون جلد در تهران چاپ شده است که رقمی در خور توجه است.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد فراوانی شمارگان آثار بازنویسی‌شده از شاهنامه و مثنوی

شمارگان	اثر بازنویسی شده		
	شاهنامه	مثنوی	کل
تا ۳۰۰۰ شماره	۳۲	۹	۴۱
	۱۹/۳٪	۱۴/۵٪	۱۸/۰٪
از ۳۰۰۰ تا ۵۰۰۰ شماره	۸۷	۴۷	۱۳۴
	۵۲/۴٪	۷۵/۸٪	۵۸/۸٪
از ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ شماره	۳۵	۳	۳۸
	۲۱/۱٪	۴/۸٪	۱۶/۷٪
بیش از ۱۰۰۰۰ شماره	۱۲	۳	۱۵
	۷/۲٪	۴/۸٪	۶/۶٪
مجموع	۱۶۶	۶۲	۲۲۸
	۱۰۰/۰٪	۱۰۰/۰٪	۱۰۰/۰٪

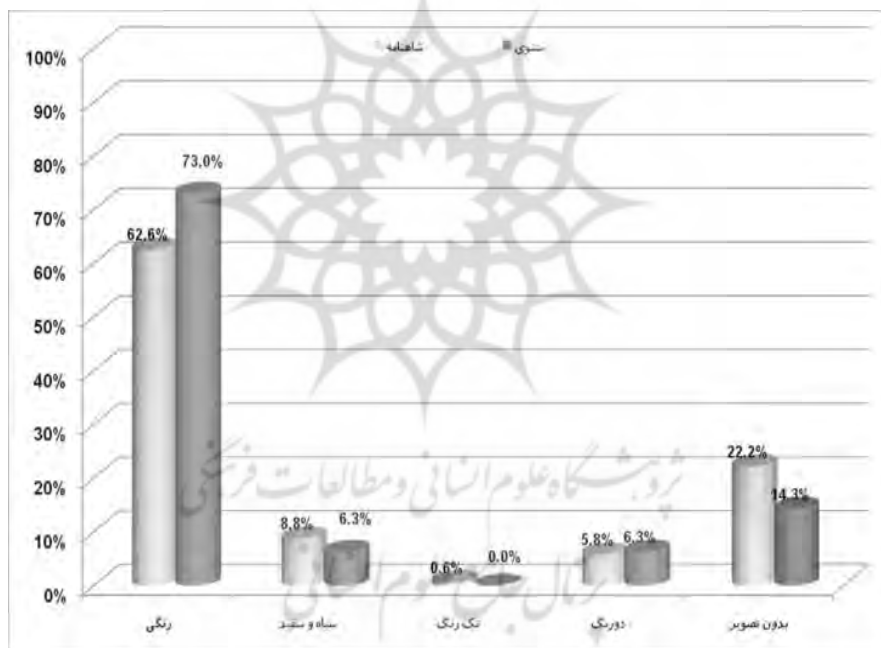
همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، به طور کلی ۵۸/۸ درصد از کتاب‌ها در شمارگانی بین ۳۰۰۰ تا ۵۰۰۰ شماره چاپ شده‌اند و ۱۸ درصد آنها تا شمارگان ۳۰۰۰ شماره منتشر شده‌اند. تنها ۷/۲ درصد کتاب‌های داستان شاهنامه و ۴/۸ درصد کتاب‌های مثنوی با شمارگان بیش از ۱۰۰۰۰ نسخه چاپ شده‌اند.

محل نشر و میزان مشارکت ناشران در انتشار داستان‌های بازنویسی‌شده مورد دیگری است که در پاسخ به بخش دیگری از سؤال اول پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. جدول ۳ میزان فعالیت ناشران تهران و شهرستان را در انتشار بازنویسی‌ها نشان می‌دهد.

جدول ۳. توزیع فراوانی و درصد فراوانی محل انتشار آثار بازنویسی‌شده از شاهنامه و مثنوی

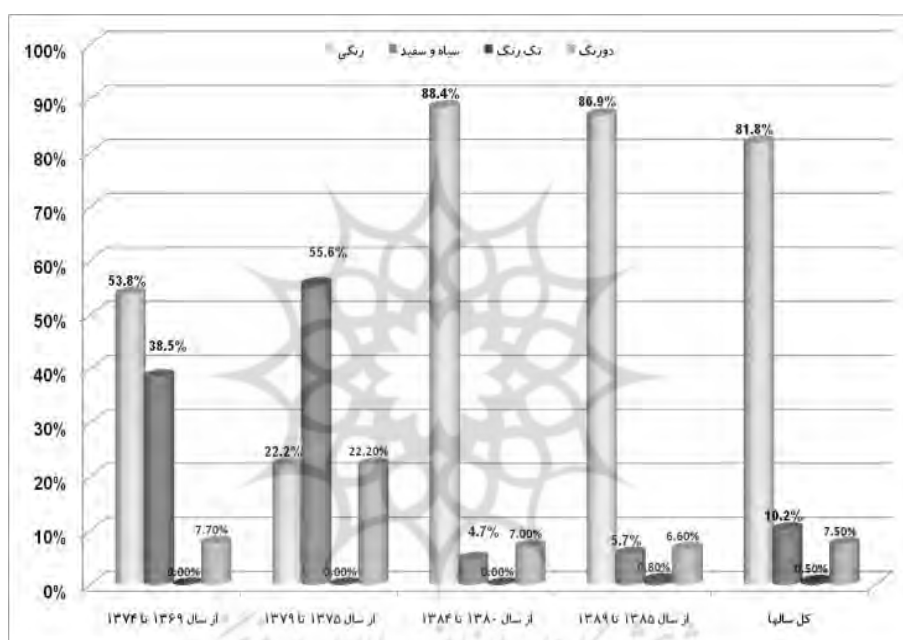
محل انتشار	شاهنامه	مثنوی	کل
تهران	۱۳۶	۶۱	۱۹۷
	۷۹/۵٪	۹۶/۸٪	۸۴/۲٪
شهرستان‌ها	۳۵	۲	۳۷
	۲۰/۵٪	۳/۲٪	۱۵/۸٪
مجموع	۱۷۱	۶۳	۲۳۴
	۱۰۰/۰٪	۱۰۰/۰٪	۱۰۰/۰٪

جدول ۳ نشان می‌دهد که از کل کتاب‌های چاپ شده، ۸۴/۲ درصد در تهران و ۱۵/۸ درصد در سایر شهرستان‌ها چاپ شده‌اند. در مقایسه نیز مشاهده می‌شود که درصد بیشتری از کتاب‌های داستان شاهنامه در شهرستان‌ها بازنویسی شده‌اند. اهمیت تصویر و نقش آن در جلب توجه و علاقه کودک به مطالعه و نیز اثربخشی مطالب، ناشران کتاب کودک را بر آن داشته است تا بیشتر آثار خود را به همراه تصویر به چاپ رسانند. اما همچنان کتاب‌های بدون تصویر در بین آثار منتشر شده به چشم می‌خورد. نمودار ۲ چگونگی تصاویر آثار منتشر شده را نشان می‌دهد.

نمودار ۲. توزیع درصد فراوانی نوع تصاویر کتاب‌های داستان بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی همان‌گونه که در نمودار ۲ مشاهده می‌شود، اکثر داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی دارای تصاویر رنگی هستند. به غیر از داستان‌هایی که با تصاویر رنگی به چاپ رسیده‌اند

و بیشترین درصد را به خود اختصاص داده‌اند؛ داستان‌های بدون تصویر نسبت به داستان‌های با تصاویر سیاه و سفید، تک‌رنگ و دورنگ، تک‌رنگ و دورنگ در صد بیشتری را دارا هستند، به طوری که ۲۲/۲ درصد از داستان‌های شاهنامه و ۱۴/۳ درصد از داستان‌های مثنوی بدون تصویر چاپ شده‌اند. نمودار ۳ نوع تصاویر داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی را به تفکیک سال انتشار نشان می‌دهد.

نمودار ۳. توزیع درصد فراوانی سال انتشار و نوع تصاویر کتاب‌های داستان بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی

داده‌های پژوهش در نمودار ۳ حاکی از آن است که روند استفاده از تصاویر رنگی با گذشت سال‌ها به جز سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۹ بیشتر شده است و در مقابل، استفاده از تصاویر سیاه و سفید و دورنگ کاهش یافته است.

نوبت چاپ نیز از موارد دیگری است که در بررسی وضعیت انتشار داستان‌های بازنویسی مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۴. توزیع فراوانی و درصد فراوانی نوبت چاپ آثار بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی

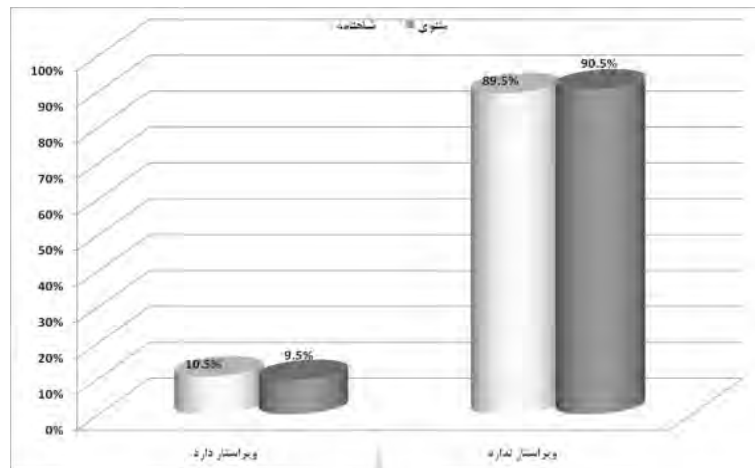
کل	هجدهم	هفدهم	سیزدهم	یازدهم	دهم	نهم	هشتم	هفتم	پنجم	سوم	دوم	اول	نوبت چاپ	
													اثر بازنویسی شده	شاهنامه
۱۷۱	۰	۱	۴	۱	۱	۱	۱	۳	۱	۱۲	۱۰	۱۳۶	۱۳۶	۷۹/۵٪
۱۰۰٪	۰٪	۰/۱٪	۲/۳٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۱/۱۸٪	۰/۱٪	۷/۱۰٪	۵/۸٪	۷۹/۵٪	۷۹/۵٪	۷۹/۵٪
۶۳	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۶۲	۶۲	۹۸/۴٪
۱۰۰٪	۱/۱٪	۰٪	۰٪	۰٪	۰٪	۰٪	۰٪	۰٪	۰٪	۰٪	۰٪	۹۸/۴٪	۹۸/۴٪	۹۸/۴٪
۲۳۴	۱	۱	۴	۱	۱	۱	۱	۳	۱	۱۲	۱۰	۱۹۸	۱۹۸	۸۴/۶٪
۱۰۰٪	۰/۴٪	۰/۴٪	۱/۷٪	۰/۴٪	۰/۴٪	۰/۴٪	۰/۴٪	۱/۳٪	۰/۴٪	۵/۱٪	۴/۳٪	۸۴/۶٪	۸۴/۶٪	۸۴/۶٪

بررسی نوبت چاپ کتاب‌ها به تفکیک هر یک از آثار بازنویسی شده در جدول ۴ نشان می‌دهد که به جز یک کتاب از مثنوی (قصه‌های شیرین مثنوی مولوی، نوشته جعفر ابراهیمی از انتشارات پیدایش) که به چاپ هجدهم رسیده است، ۹۸/۴ درصد کتاب‌های بازنویسی شده از مثنوی تنها یک‌بار چاپ شده‌اند. در مقابل، ۷۹/۵ درصد کتاب‌های بازنویسی شده از شاهنامه یک‌بار و ۲۰/۵ درصد بیش از یک‌بار چاپ شده‌اند.

برای چاپ کتاب کودک نقش ویراستار کمتر از نقش نویسنده و تصویرگر نیست. محمدی (۱۳۸۹) معتقد است استفاده از ویراستاران متخصص، سلیس و روان بودن زبان اثر را به همراه خواهد داشت. استفاده از ویراستاران ماهر هزینه‌هایی را به ناشران تحمیل می‌کند و آنهایی که به جنبه‌های مادی اثر توجه دارند حاضر به پذیرش چنین هزینه‌هایی نیستند.

نمودار ۴ وضعیت ویراستاری و توجه ناشران به استفاده از ویراستار را برای چاپ داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی نشان می‌دهد.

بررسی وضعیت انتشار داستان‌های بازنویسی‌شده از شاهنامه و مثنوی برای کودکان و نوجوانان ...

نمودار ۴. توزیع درصد فراوانی استفاده از ویراستار در داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی با توجه به نمودار ۴ از بین ۱۷۱ داستان بازنویسی شده از شاهنامه تنها ۱۸ کتاب معادل با ۱۰/۵ درصد و از بین ۶۳ داستان بازنویسی شده از مثنوی تنها ۶ کتاب معادل با ۹/۵ درصد دارای ویراستار هستند. در حالی که ۸۹/۵ درصد از کتاب‌های شاهنامه و ۹۰/۵ درصد از کتاب‌های مثنوی بدون ویراستار به چاپ رسیده‌اند. تناسب تعداد صفحات و حجم کتاب با گروه سنی مخاطب از موارد دیگری است که در چاپ آثار کودک و نوجوان باید مورد توجه قرار گیرد.

نمودار ۵. توزیع درصد فراوانی تعداد صفحات کتاب‌های داستان بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی

نمودار ۵ نشان می‌دهد که بیشتر داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی دارای حداکثر ۲۰ صفحه هستند. همچنین این نمودار مشخص می‌کند که ۹/۴ درصد از کتاب‌های شاهنامه و ۶/۳ درصد از کتاب‌های مثنوی بالای ۱۵۰ صفحه دارند. میانگین کل تعداد صفحات کتاب‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی نیز نشان می‌دهد که ۴۳/۸ درصد از کتاب‌ها تا ۲۰ صفحه، ۱۸ درصد بین ۲۱ تا ۴۰ صفحه، ۱۱/۲ درصد بین ۴۱ تا ۸۰ صفحه، ۱۸/۵ درصد بین ۸۱ تا ۱۵۰ صفحه و ۸/۶ درصد نیز بیش از ۱۵۰ صفحه هستند.

قطع کتاب عامل مهم دیگری است که در جلب مخاطب به ویژه کودکان و نوجوانان بسیار مؤثر است. نتایج حاصل از بررسی قطع کتاب‌ها در جدول ۵ مشاهده شده است.

جدول ۵. توزیع فراوانی و درصد فراوانی قطع آثار بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی

کتاب	اثر بازنویسی شده		
	شاهنامه	مثنوی	کل
بیاضی	۲	۰	۲
	٪۱/۲	٪۰/۰	٪۰/۹
پالتویی	۱	۰	۱
	٪۰/۶	٪۰/۰	٪۰/۴
جیبی	۱	۰	۱
	٪۰/۶	٪۰/۰	٪۰/۴
خشتی	۶۳	۱۷	۸۰
	٪۳۶/۸	٪۲۷/۰	٪۳۴/۲
خشتی بزرگ	۴	۰	۴
	٪۲/۳	٪۰/۰	٪۱/۷
خشتی کوچک	۱	۱	۲
	٪۰/۶	٪۱/۶	٪۰/۹
رحلی	۲۶	۱۸	۴۴
	٪۱۵/۲	٪۲۸/۶	٪۱۸/۸

←

کل	مثنوی	شاهنامه	اثر بازنویسی شده
			قطع کتاب
۱۳	۱	۱۲	رحلی بزرگ
%۵/۶	%۱/۶	%۷/۰	
۱	۰	۱	رحلی کوچک
%۰/۴	%۰/۰	%۰/۶	
۴۹	۱۶	۳۳	رقعی
%۲۰/۹	%۲۵/۴	%۱۹/۳	
۲	۰	۲	رقعی بزرگ
%۰/۹	%۰/۰	%۱/۲	
۳۵	۱۰	۲۵	وزیری
%۱۵/۰	%۱۵/۹	%۱۴/۶	
۲۳۴	۶۳	۱۷۱	مجموع
%۱۰۰/۰	%۱۰۰/۰	%۱۰۰/۰	

داده‌ها در خصوص اندازه و قطع کتاب‌ها در جدول ۵ نشان می‌دهد که ۳۴/۲ درصد کتاب‌ها در قطع خستی، ۲۰/۹ درصد در قطع رقع، ۱۸/۸ درصد در قطع رحلی، و ۱۵ درصد در قطع وزیری به چاپ رسیده‌اند. قطع بیاضی، جیبی و پالتویی تنها ۱/۷ درصد از کل قطع‌های چاپ شده را تشکیل می‌دهند.

گروه سنی آخرین موردی است که در پاسخ به پرسش اول پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. تعیین گروه سنی مخاطب در صفحه‌شناسنامه اثر برای مجزا شدن کتاب‌های کودکان و نوجوانان از بزرگسالان ضروری است؛ در حالی که در بسیاری از کتاب‌های مورد بررسی گروه سنی تعیین نشده و یا گروه سنی مخاطب درست تشخیص داده نشده است. جدول ۶ تعداد آثار بازنویسی شده را به تفکیک گروه سنی مخاطب نشان می‌دهد.

جدول ۶. توزیع فراوانی و درصد فراوانی آثار بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی به تفکیک گروه‌های سنی

مجموع	مثنوی	شاهنامه	اثر بازنویسی شده گروه سنی
۱	۱	۰	«الف»
%۰/۴	%۱/۶	%۰/۰	
۱۰	۵	۵	«ب»
%۴/۳	%۷/۹	%۲/۹	
۳۵	۲	۳۳	«ج»
%۱۵/۰	%۳/۲	%۱۹/۳	
۱۱	۹	۲	«د»
%۴/۷	%۱۴/۳	%۱/۲	
۴۹	۱۵	۳۴	«ب» و «ج»
%۲۰/۹	%۲۳/۸	%۱۹/۹	
۸	۰	۸	«ج» و «د»
%۳/۴	%۰/۰	%۴/۷	
۴	۱	۳	«د» و «ه»
%۱/۷	%۱/۶	%۱/۸	
۱۴	۱۲	۲	کودکان و نوجوانان
%۶/۰	%۱۹/۰	%۱/۲	
۲	۰	۲	کودکان
%۰/۹	%۰/۰	%۱/۲	
۱۵	۶	۹	نوجوانان
%۶/۴	%۹/۵	%۵/۳	
۸۵	۱۲	۷۳	تعیین نشده
%۳۶/۳	%۱۹/۰	%۴۲/۷	
۲۳۴	۶۳	۱۷۱	مجموع
%۱۰۰/۰	%۱۰۰/۰	%۱۰۰/۰	

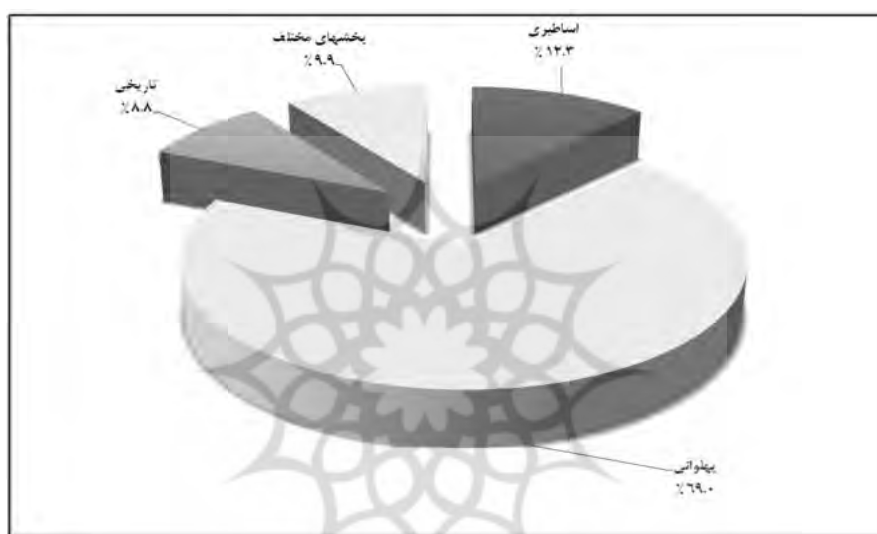
همان‌گونه که در جدول ۶ مشاهده می‌گردد، ۳۶/۳ درصد از کتاب‌ها گروه سنی مربوطه را مشخص نکرده‌اند و ۱۳/۳ درصد کتاب‌ها از گروه‌بندی متفاوت با استاندارد کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استفاده نموده‌اند. بیشترین داستان بازنویسی شده به میزان ۲۰/۹ درصد برای گروه سنی "ب" و "ج" و ۱۵ درصد برای گروه سنی «ج» بوده است. از بین داستان‌های بازنویسی شده تنها یک داستان از مثنوی برای گروه سنی پیش از دبستان یعنی «الف» بازنویسی شده و هیچ کتابی از شاهنامه برای این گروه بازنویسی نشده است. پرسش دوم پژوهش، وضعیت داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی را از نظر ساده و خلاق بودن مورد بررسی قرار داده است. از مطالعه داستان‌های مورد بررسی این نتیجه حاصل شد که بیشتر داستان‌های بازنویسی شده به شیوه ساده نوشته شده‌اند و خلاقیت و نوآوری در آنها کمتر به چشم می‌خورد.

جدول ۷. توزیع فراوانی و درصد فراوانی نوع آثار بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی

نوع بازنویسی	اثر بازنویسی شده	شاهنامه	مثنوی	کل
بازنویسی ساده	۱۴۵	۴۴	۱۸۹	
	٪۸۴/۸	٪۶۹/۸	٪۸۰/۸	
بازنویسی خلاق	۲۶	۱۹	۴۵	
	٪۱۵/۲	٪۳۰/۲	٪۱۹/۲	
کل	۱۷۱	۶۳	۲۳۴	
	٪۱۰۰/۰	٪۱۰۰/۰	٪۱۰۰/۰	

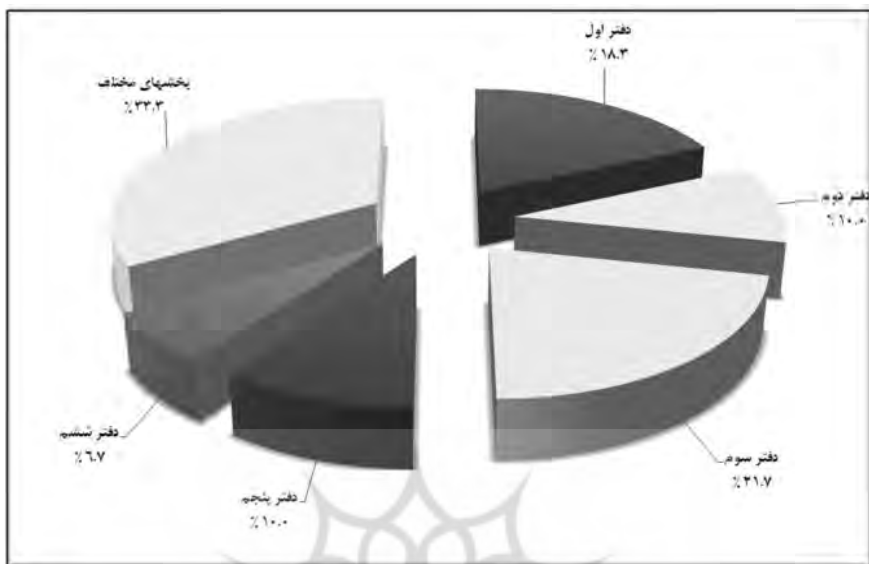
بررسی نوع بازنویسی داستان‌های شاهنامه و مثنوی در جدول ۷ نشان می‌دهد که ۸۴/۸ درصد از کتاب‌های شاهنامه و ۶۹/۸ درصد از کتاب‌های مثنوی بازنویسی ساده بوده‌اند. این در حالی است که ۲۶ داستان از شاهنامه و ۱۹ داستان از مثنوی به شیوه خلاق نوشته شده‌اند. سومین پرسش پژوهش حاضر بر آن است تا تعیین نماید داستان‌های بازنویسی شده از کدام بخش اثر اصلی گرفته شده‌اند و میزان توجه نویسندگان به بخش‌های مختلف اثر کهن چگونه است.

شاهنامه فردوسی که شرح احوال ایرانیان از ابتدای پیدایش نخستین پادشاه جهان تا سرنگونی دولت ساسانی است به سه بخش اساطیری، پهلوانی و تاریخی تقسیم شده است. از داستان کیومرث تا انتهای داستان ضحاک، بخش اساطیری؛ از ابتدای داستان فریدون تا انتهای داستان رستم و شغاد، بخش پهلوانی؛ و از پادشاهی بهمن تا انتهای پادشاهی یزدگرد ساسانی، بخش تاریخی شاهنامه را تشکیل می‌دهند.

نمودار ۶. درصد فراوانی داستان‌های بازنویسی شده از بخش‌های مختلف شاهنامه

داده‌های نمودار ۶ نشان می‌دهد که ۶۹ درصد از داستان‌های شاهنامه از بخش پهلوانی و ۱۲/۳ درصد از بخش اساطیری بازنویسی شده‌اند. تنها ۸/۸ درصد از داستان‌ها از بخش تاریخی و ۹/۹ درصد نیز از بخش‌های مختلف شاهنامه (اساطیری، پهلوانی و تاریخی) بازنویسی شده‌اند. مثنوی مولانا نیز شامل شش دفتر (بخش) است که مولانا در هر دفتر با استفاده از داستان‌هایی که ریشه در متون کهن و امثال و حکایت‌های عامیانه دارد اندیشه‌های بلند عرفانی خود را نقل کرده است. نمودار ۷ میزان توجه بازنویسان به بخش‌های مختلف مثنوی را نشان می‌دهد.

نمودار ۷. درصد فراوانی داستان‌های بازنویسی شده از بخش‌های مختلف مثنوی

همان‌گونه که در نمودار ۷ مشاهده می‌شود، ۳۳/۳ درصد از داستان‌های مثنوی از بخش‌های مختلف بازنویسی شده‌اند. همچنین ۲۱/۷ درصد از داستان‌ها از دفتر سوم و ۱۸/۳ درصد از دفتر اول برگرفته شده‌اند. از دفتر چهارم هیچ داستانی بازنویسی نشده است و ۶/۷ درصد از داستان‌ها نیز از دفتر ششم بازنویسی شده‌اند.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش وضعیت انتشار داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی برای کودکان و نوجوانان طی سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۹ مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش مشخص کرد که با گذر سال‌ها بر تعداد داستان‌های بازنویسی افزوده شده است؛ چنانچه در سال ۱۳۶۹ تعداد ۲ داستان از شاهنامه و ۱ داستان از مثنوی بازنویسی شده است، در حالی که این تعداد به ۱۱۷ داستان شاهنامه در سال ۱۳۸۹ و ۶۲ داستان مثنوی در سال ۱۳۸۸ رسیده است. این امر نشان از توجه نویسندگان به این نوع نوشتار و رشد پدیده بازنویسی است. البته در برخی سال‌ها کتابی از مثنوی منتشر نشده است که این مسأله می‌تواند ناشی از عوامل فرهنگی و

اجتماعی متفاوت باشد. بالا رفتن هزینه‌های چاپ، کمبود کاغذ، در مقاطعی سخت‌گیری در دادن مجوز چاپ کتاب و نیز عدم علاقه نویسندگان به چاپ اثر از جمله عواملی است که می‌تواند در چاپ نشدن آثار بازنویسی شده در این سال‌ها مؤثر باشد. محمدی (۱۳۸۹) در پژوهشی که به بررسی مفاهیم دینی در کتاب‌های داستانی کودکان پرداخته است، علت نوسان‌های حاکم بر جریان نشر را جریان‌های سیاسی حاکم بر کشور و تغییر دولت‌ها می‌داند.

در سال‌های مختلف، شمارگان کتاب‌ها نیز با نوسان‌هایی همراه بوده است؛ اما بیشترین شمارگان به طور نسبی بین ۳۰۰۰ تا ۵۰۰۰ نسخه است که برای کتاب کودک و نوجوان با توجه به جمعیت جوان کشور، رقم پایینی است. نکته قابل توجه اینکه کتابی با شمارگان ۱ میلیون نسخه از سوی ناشری دولتی (کتابی است از پرهام تصدیقی با عنوان *داستان‌هایی از مثنوی* که از سوی نشر شهر در تهران) به چاپ رسیده است که در مقایسه با کتاب‌های مشابه کیفیت محتوایی بسیار پایینی دارد. چنین کتابی با تصاویر و نثر داستانی ضعیف، بعید به نظر می‌رسد در جلب مخاطب کودک و نوجوان موفقیتی به دست آورد. در پژوهش محمدی نیز بیشترین شمارگان داستان‌های دینی بین ۳۰۰۰ تا ۵۰۰۰ نسخه تشخیص داده شده است. شمارگان پایین کتاب‌ها می‌تواند ناشی از عدم استقبال مخاطب از این نوع داستان‌ها باشد. هر چه شمارگان کتاب بالاتر باشد به نفع ناشر است، اما با توجه به اینکه عادت به مطالعه در کشور وجود ندارد ناشران نیز شمارگان کتاب‌ها را پایین نگه می‌دارند؛ چرا که اگر مخاطبی برای کتاب‌هایشان نباشد ناچارند بدون اینکه کتابشان به فروش برسد هزینه انبارداری را تقبل کنند. لازم است تا عادت به مطالعه در سنین پایین در کودک و نوجوان درونی گردد که در این زمینه نقش والدین و پس از آن آموزش و پرورش آشکارتر می‌گردد.

در مورد محل انتشار کتاب‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی می‌توان گفت بیشتر کتاب‌های شاهنامه و مثنوی در تهران به چاپ رسیده است. در مورد داستان‌های شاهنامه، ۱۳۶ داستان در تهران و ۳۵ داستان در شهرستان‌ها به ویژه مشهد به چاپ رسیده است؛ در حالی که در مورد داستان‌های مثنوی تنها ۲ داستان در شهرستان‌ها چاپ شده است و این نشان می‌دهد که ناشران شهرستان توجه بیشتری به چاپ داستان‌های شاهنامه نشان داده‌اند. برای فعال‌تر شدن ناشران شهرستان لازم است تا از سوی دستگاه‌های دولتی حمایت‌هایی صورت گیرد. نتایج

پژوهش محمدی (۱۳۸۹) نیز نشان داد که ۵۹/۵ درصد از داستان‌های دینی کودکان در تهران به چاپ رسیده است و ناشران شهرستان فعالیت کمتری در این زمینه از خود نشان داده‌اند.

نوبت چاپ کتاب‌ها نشان می‌دهد، توجه چندانی به چاپ مجدد کتاب‌ها نمی‌شود و این می‌تواند حاکی از عدم استقبال مخاطب از چنین کتاب‌هایی باشد که چگونگی کیفیت، محتوا و ارائه این آثار در جلب مخاطب مؤثر خواهد بود.

در مورد تصویر کتاب‌های بازنویسی شده این نتیجه حاصل شد که با گذر سال‌ها روند استفاده از تصاویر رنگی افزایش یافته و در مقابل، استفاده از تصاویر سیاه و سفید و دورنگ کاهش یافته است. این امر نشان‌دهنده بهبود کیفیت چاپ تصاویر کتاب‌ها با گذر سال‌هاست که ناشی از امکانات و پیشرفت صنعت چاپ است؛ اما تصاویر از نظر هنری و تصویرسازی از کیفیت بالایی برخوردار نیستند. محمدی (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسید که تصاویر به کار رفته در داستان‌های دینی کودکان چندانی از کیفیت هنری برخوردار نبوده و در تحریک خلاقیت کودکان موفق نیستند.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد تعداد کمی از کتاب‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی دارای ویراستار هستند. کتاب کودک و نوجوان باید پیش از چاپ از سوی ویراستاران مورد بررسی قرار گیرد؛ چرا که کودکان و نوجوانان در حال یادگیری هستند و نباید غلط‌های نگارشی و املائی در متونی که با آن سروکار دارند وجود داشته باشد. کتاب‌های درسی در سال‌های اخیر از نظر شیوه نگارش و قواعد جلدنویسی و... کمی متفاوت شده‌اند و لازم است در رسم‌الخط کتاب‌های کودک با آنچه در کتاب‌های درسی با آن مواجه هستند یکسان‌سازی صورت گیرد و این امر تنها از عهده ویراستاران متخصص برخواهد آمد. محمدی (۱۳۸۹) نیز به این نتیجه رسیده است که از ۲۹۱ عنوان داستان دینی بررسی شده، ۲۲۴ عنوان کتاب فاقد ویراستار بوده است. این نتیجه نیز هم‌سوی نتیجه پژوهش حاضر است و نشان می‌دهد که در آثار داستانی دیگر هم به وجود ویراستار توجه چندانی نشده است.

بررسی تعداد صفحه کتاب‌های مورد بررسی نشان می‌دهد، ۶۹ داستان شاهنامه و ۳۳ داستان مثنوی، ۲۰ صفحه یا کمتر دارند. ۱۶ داستان شاهنامه و ۴ داستان مثنوی نیز دارای بالای ۱۵۰ صفحه می‌باشند. با توجه به اینکه کودک و نوجوان به ویژه گروه سنی «الف» تا «ج»

توانایی و تمرکز خواندن کتاب‌های با حجم زیاد را ندارند؛ بنابراین کتاب‌هایی با حجم زیاد از حوصله آنها خارج است. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان می‌دهد نویسندگان کودک و نوجوان این مسأله را مد نظر قرار داده‌اند.

قطع کتاب عامل مهم دیگری است که در جلب مخاطب بسیار مؤثر است. از بررسی قطع کتاب‌ها این نتیجه حاصل شد که بیشترین کتاب‌های بازنویسی شده از شاهنامه در قطع خستی و بیشترین کتاب‌های بازنویسی شده از مثنوی در قطع رحلی به چاپ رسیده‌اند. شاید بتوان گفت مناسب‌ترین قطع برای کودکان و نوجوانان قطع خستی است که کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان سال‌های پیش بیشتر کتاب‌های خود را در این قطع به چاپ رسانده‌اند. قطع وزیری، قطع کتاب‌های دانشگاهی محسوب می‌شود و جذابیت چندانی برای کودکان ندارد؛ با این حال، ۲۵ داستان شاهنامه و ۱۰ داستان مثنوی دارای قطع وزیری است. در مجموع، کتاب‌ها از نظر قطع نیز در وضعیت نسبتاً مناسبی قرار دارند.

در ۷۳ داستان شاهنامه و ۱۲ داستان مثنوی گروه سنی مخاطب تعیین نشده است؛ در صورتی که لازم است ناشران و نویسندگان گروه سنی مخاطب را در شناسنامه کتاب تعیین کنند تا کتاب‌های کودک و نوجوان از کتاب‌های بزرگسالان مجزا شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، به جز کتاب‌هایی که گروه سنی آنها تعیین نشده است، بیشترین کتاب‌ها برای گروه سنی «ب» و «ج» به چاپ رسیده است. از مجموع کتاب‌های مورد بررسی، برای گروه سنی «الف» هیچ کتابی از شاهنامه به چاپ نرسیده است و تنها ۱ کتاب از مثنوی برای این گروه سنی چاپ شده است. نبود کتاب در گروه سنی «الف» نشان می‌دهد نویسندگان به نوشتن برای این گروه سنی توجه چندانی نداشته‌اند. در حالی که می‌توان با توجه به داستان‌ها و حکایات شاهنامه و مثنوی کتاب‌های داستانی جذابی در قالب کتاب‌های سه‌بعدی و پارچه‌ای طراحی و به چاپ رساند. در مقایسه یافته‌های حاصل از این پژوهش با پژوهش‌های مشابه، جلالی (۱۳۸۹) در پژوهش خود نیز به این نتیجه رسیده است که آثار اقتباس شده از شاهنامه بیشتر برای گروه سنی «ج» و «د» پدید آمده‌اند و برای دیگر گروه‌های سنی آثار کمتری وجود دارد. محمدی (۱۳۸۹) نیز چنین نتیجه می‌گیرد که در نوشتن آثار داستانی با مفاهیم دینی برای گروه سنی «الف» جز یک کتاب که در سال ۱۳۸۵ به چاپ رسیده است اثری دیگر برای این گروه سنی

در محدوده زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ وجود ندارد. این امر نشان‌دهنده آن است که نویسندگان به این گروه سنی بی‌توجه هستند.

داده‌های مربوط به نوع بازنویسی داستان‌های شاهنامه و مثنوی نشان می‌دهد که بیشتر داستان‌ها به شیوه ساده بازنویسی شده‌اند. در مقایسه می‌توان گفت درصد بیشتری از داستان‌های مثنوی نسبت به شاهنامه خلاقانه هستند. متأسفانه در بیشتر داستان‌های بررسی شده که به شیوه ساده نوشته شده‌اند، نویسنده تنها متن شاهنامه و یا مثنوی را به زبان ساده درآورده است و خلاقیتی در ساخت و پرداخت آن دیده نمی‌شود. نصر اصفهانی (۱۳۸۸) نیز در پژوهشی که به بررسی روش‌های بازنویسی در ادبیات کودکان پرداخته است به این نتیجه رسید که در حوزه زبانی، بازنویسان بیشتر به ساده کردن زبان آثار کهن توجه کرده‌اند و در حوزه‌های فنی (داستان‌پردازی) چندان خلاقیت و ابتکاری نسبت به متن اصلی نداشته و به ویژگی‌ها و توانایی‌های زبانی مخاطبان خود در مراحل سنی مختلف کم‌توجه بوده‌اند.

بر اساس نتایج پژوهش حاضر، ۶۹ درصد از داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه از بخش پهلوانی گرفته شده‌اند. آنچه از بخش پهلوانی (به عنوان مثال، داستان رستم و سهراب و یا تولد زال و داستان سیمرغ) به چاپ رسیده است، بر اثر تکرار از سوی نویسندگان گاه به آن جا می‌رسد که حرف تازه‌ای ندارد و در بسیاری از موارد خلاقیتی در آنها دیده نمی‌شود. کریمزاد (۱۳۸۴) نیز در پژوهشی که تأثیر شاهنامه در ادبیات کودکان را مورد بررسی قرار داده است، میزان توجه نویسندگان به بازنویسی داستان‌های شاهنامه را مشخص نمود و با ارائه نموداری سیر کلی بازنویسی از شاهنامه برای کودکان را از آغاز تا سال ۱۳۸۳ نشان داد و به این نتیجه رسید که نویسندگان در بازنویسی و بازآفرینی شاهنامه به داستان‌ها و قهرمانان دوران پهلوانی توجه بیشتری داشته‌اند.

در مورد داستان‌های بازنویسی شده از مثنوی، به جز ۲۰ داستان که از بخش‌های مختلف مثنوی گرفته شده است در سایر موارد بیشترین توجه نویسندگان به دفتر اول و سوم بوده است؛ ضمن اینکه از دفتر چهارم هیچ داستانی چاپ نشده است. مثنوی معنوی با بیش از ۲۰۰ داستان و حکایت که در تمامی بخش‌ها پراکنده‌اند از قابلیت بالایی برای بازنویسی برخوردار است. بنابراین، لازم است تا نویسندگان به بخش‌های مختلف مثنوی توجه نشان دهند و با مطالعه بیشتر آگاهی خود را نسبت به این اثر ارزشمند افزایش دهند.

با توجه به نتایج پژوهش، می‌توان چنین استنباط نمود که بر خلاف آنچه انتظار می‌رفت وضعیت نشر داستان‌های بازنویسی در ۲۰ سال اخیر چندان مطلوب نیست و با گذشت سال‌ها و رشد کمی بازنویسی، رشد کیفی چندان‌ی در آنها مشاهده نمی‌شود و تنها از نظر قطع و تعداد صفحه وضعیت بهتری داشته‌اند.

پیشنهادها

با توجه به نتایج پژوهش، موارد زیر در جهت بهبود وضعیت نشر بازنویسی‌های کودکان پیشنهاد می‌گردد.

۱. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در صدور مجوز برای کتاب‌های کودک و نوجوان به ویژه کتاب‌های بازنویسی دقت بیشتری نشان دهد و از ناشران شهرستان در زمینه چاپ کتاب حمایت بیشتری نماید.
۲. با توجه به کمبود نشریات علمی و پژوهشی و همچنین وجود نشریات ترویجی اندک در حوزه ادبیات کودکان و نوجوانان، توصیه می‌گردد نشریات علمی بیشتری در این حوزه راه‌اندازی گردد تا کمبودها شناسایی و جبران گردد.
۳. به ناشران توصیه می‌شود در چاپ کتاب‌های کودک دقت بیشتری نمایند و در هنگام عقد قرارداد با نویسندگان، محتوای این نوع آثار را بیشتر مورد توجه قرار دهند و از قبول چاپ آثاری با کیفیت پایین خودداری کنند. همچنین ناشران می‌بایست ضمن دقت در انتخاب تصویرگر، به نقش ویراستار در تدوین کتاب‌های کودک توجه نمایند و با قبول هزینه ویراستار کیفیت نگارش و زبان و بیان این آثار را بهبود بخشند.
۴. در نظر گرفتن جوایزی برای کتاب‌های بازنویسی شده از جمله جایزه جعفر پایور^۱ می‌تواند مشوق خوبی برای نویسندگان این حوزه باشد و حس رقابت را در آنها تقویت خواهد کرد.

۱. جایزه جعفر پایور جایزه‌ای است که هر سال از طرف خانواده‌های ایشان به یک اثر تألیفی در زمینه بازنویسی و بازآفرینی برای کودکان و نوجوانان اهدا می‌شود. این جایزه شامل بازنویسی از منابع در حوزه دین و زندگی‌نامه نیز می‌شود.

۵. توصیه می‌شود به منظور نقد و بررسی دقیق‌تر بازنویسی‌های متون کهن، سیاهه و ارسی استاندارد از طرف نویسندگان ادبیات کودک و نوجوان تهیه شود.
۶. نهاد کتابخانه‌های عمومی می‌بایست از ورود کتاب‌های با کیفیت پایین به کتابخانه‌های عمومی جلوگیری نماید و در عین حال با تهیه کتاب‌های مناسب برای کتابخانه‌های عمومی سراسر کشور و غنی ساختن بخش کودکان کتابخانه‌های عمومی، زمینه آشنا ساختن کودکان و نوجوانان با متون کهن فارسی را فراهم سازد.
۷. کتابخانه‌های مدارس نیز می‌بایست با تهیه کتاب‌های مناسب کودکان به ویژه کتاب‌های بازنویسی، زمینه شناخت کودکان و نوجوانان را با این نوع متون فراهم سازند.
۸. به نویسندگان آثار بازنویسی پیشنهاد می‌گردد تا تعداد صفحات آثار بازنویسی به ویژه مثنوی و شاهنامه را با توجه به گروه سنی مخاطب و حوصله خواننده تعیین نمایند و از بازنویسی در حجم بالا بپرهیزند. همچنین آنها می‌بایست گروه سنی مخاطب را در شناسنامه کتاب تعیین نمایند، از ساده‌نویسی صرف بپرهیزند، در بازنویسی از آثار کهن خلایق بیشتری نشان دهند و به گروه سنی الف توجه بیشتری نمایند. همچنین لازم است تا نویسندگان به بخش‌های مختلف متون کهن توجه نمایند و روشن نمایند که آثارشان مربوط به کدام بخش متون کهن است.

منابع

- پایور، جعفر (۱۳۸۰). *شیخ در بوته: روش‌های بازنویسی و بازآفرینی و ترجمه و پرداخت در آثار ادبی*. تهران: اشراقیه.
- _____ (۱۳۸۸). *بازنویسی و بازآفرینی در ادبیات*. تهران: کتابدار.
- توزنده‌جانی، جعفر (۱۳۸۷). *بازآفرینی، خلق اثر جدید یا حفظ اثر کهن؟ روشن‌ان، ۷، ۲۰-۲۷*.
- جلالی، مریم (۱۳۸۹). *شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان از مشروطه تا سال ۱۳۸۵*. پایان‌نامه دکتري، دانشگاه فردوسی، مشهد.
- جمالی، فروغ (۱۳۹۰). *معیارهای بررسی ادبیات کهن برای کودکان و نوجوانان (گزیده‌ها، گردآوری ادبیات عامیانه و آثار بازنویسی و بازآفرینی شده)*. بازیابی شده در تاریخ ۳ آبان ۱۳۹۰ از: <http://www.cbc.ir>
- دین لویس، فرانکلین (۱۳۸۴). *مولانا دیروز تا امروز شرق تا غرب: درباره زندگی، معارف و شعر جلال‌الدین محمد بلخی*. ترجمه حسن لاهوتی. تهران، نامک.

کریمزاد، مریم (۱۳۸۴). تأثیر شاهنامه در ادبیات کودکان (بررسی بازنویسی‌ها و بازآفرینی‌های شاهنامه برای کودکان و نوجوانان). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد، یزد.

کوچکی، مریم (۱۳۸۹). بازآفرینی و بازنویسی. بازیابی شده در تاریخ ۸ آبان ۱۳۹۰ از: http://kalaghe_haftom.blogfa.com

محمدی، محمدی و قایینی، زهره (۱۳۸۰-۱۳۸۶). تاریخ ادبیات کودکان ایران (ج ۱-۷). تهران: چیستا.

محمدی، مهدی (۱۳۸۹). بررسی مفاهیم دینی در کتاب‌های داستانی کودکان و نوجوانان در ایران بین سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۵. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران.

نصر اصفهانی، ریحانه (۱۳۸۸). بررسی اصول و روش‌های بازنویسی در ادبیات کودک (بر اساس ۲۰ داستان پرکاربرد). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا (س)، تهران.

هاشمی‌نسب، صدیقه (۱۳۶۶). بررسی جنبه‌های مختلف بازنویسی از ادبیات کلاسیک ایران برای کودکان و نوجوانان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، تهران.

هانزن، کورت هاینریش (۱۳۷۴). شاهنامه فردوسی ساختار و قالب. ترجمه کیکاووس جهاناداری. تهران: فرزاد روز.

References

- Cartmell, D. and Imelda, W. (1999). *Adaptations: From Text to Screen, Screen to Text*. London: Routledge.
- Harris, J. (2006). *Rewriting how to do thing with taxes*. Utah: university press.
- Sanders, J. (2006). *Adaptation and Appropriation*. London and New York: Routledg.

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

مقدم، مریم؛ ابادری، زهرا و زارعی، هاجر (۱۳۹۲). بررسی وضعیت انتشار داستان‌های بازنویسی شده از شاهنامه و مثنوی برای کودکان و نوجوانان از سال ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۹. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۹ (۳)، ۳۶۳-۳۸۶.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی